

(Ne)stavení promlčecí lhůty v případě zahájení rozhodčího řízení podle neplatné rozhodčí doložky

I v roce 2019 navazuje Ústavní soud na svou předchozí rozhodovací praxi související s posuzováním předpokladů pro úspěšné vymáhání nároků ze smluv o spotřebitelském úvěru obsahujících rozhodčí doložku. Nadále tak dochází k posilování právního postavení dlužníků oproti podnikatelským subjektům, které spotřebitelské úvěry poskytly.

Neplatnost rozhodčí doložky

Ke změně rozhodovací praxe soudů v otázce posuzování platnosti rozhodčí doložky, potažmo rozhodčí smlouvy, došlo již v roce 2011, a to na základě usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010.¹ Tímto usnesením velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sjednotil doposud neustálenou rozhodovací praxi obecných soudů, když dospěl k závěru, že pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce, popř. způsob jeho určení, je absolutně neplatná podle § 39 dřívějšího občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., a to včetně případů, kdy rozhodčí smlouva odkazuje na „rozhodčí řád“ vydaný soukromou právníčkou osobou, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona.

Neplatnost rozhodčích doložek, resp. rozhodčích smluv odkazujících na statut či řád soukromoprávního subjektu byla dovozena s odkazem na netransparentní způsob určení rozhodce, jehož výběr strany sporu (zpravidla primárně dlužník) nemohly žádným způsobem ovlivnit. Nezřídká tak záleželo čistě na vůli soukromé osoby, kterého rozhodce zvolí z jí vedeného seznamu rozhodců, jehož změny podléhaly výlučně vůli této soukromé osoby.

Dopady neplatné rozhodčí doložky v exekučním řízení

Výše uvedená změna rozhodovací praxe Nejvyššího soudu měla své důsledky také pro následně vedené exekuční řízení, zahájené na základě rozhodčího nálezu vydaného

rozhodcem, který nebyl určen v souladu se zákonem.

V usnesení ze dne 10. 7. 2013, sp. zn. 31 Cdo 958/2012, Nejvyšší soud dovodil, že rozhodčí nález vydaný rozhodcem, jehož výběr se neuskutečnil podle pravidel stálého rozhodčího soudu a strany jeho výběr nemohly žádným způsobem ovlivnit, nelze akceptovat jako způsobilý exekuční titul.² Z toho důvodu proto není možné podle takového rozhodčího nálezu nařídít exekuci, a byla-li již nařízena, je třeba ji zastavit podle § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu³ i v případě, že dlužník v průběhu předcházejícího rozhodčího řízení neplatnost rozhodčí doložky nenamítal.

Někteří poskytovatelé úvěrů se však i přes výše uvedenou judikaturu Nejvyššího soudu svých nároků ze spotřebitelských úvěrů nadále domáhali cestou rozhodčího řízení a následně exekuce. Poté, co bylo exekuční řízení zastaveno pro nezpůsobilost exekučního titulu, pokračovali cestou podání civilní žaloby, ve které uplatňovali dlužnou částku včetně příslušenství ve formě úroků z prodlení, které ve svém souhrnu nezřídká samotnou jistinu i několikanásobně převýšily, neboť prodlení dlužníka s úhradou dlužné částky bylo navyšováno v důsledku vedeného předchozího rozhodčího a exekučního řízení. V takovém případě se však vystavovali nebezpečí, že s ohledem na § 89 exekučního řádu budou hradit náklady zastaveného exekučního řízení podle zásady zavinění.⁴

V této souvislosti je zapotřebí poznamenat, že v rozhodovací praxi soudů bylo rovněž dovozeno, že rozhodčí nález vydaný rozhodcem, jenž neměl k vydání takového rozhodčího

nálezu pravomoc, nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté.⁵

Žaloba podaná po zastavení exekučního řízení

Při zahájení následného civilního řízení poté, co bylo exekuční řízení zastaveno pro vady rozhodčího nálezu vydaného na základě neplatné rozhodčí doložky, věřitelé nepochybně spoléhali také na to, že po dobu vedeného rozhodčího řízení a následně vedené exekuce došlo ke stavení promlčecí doby a jejich nárok tak k okamžiku podání civilní žaloby nebyl promlčen. Přitom se dovolávali zejména § 14 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení, podle kterého má podání rozhodčí žaloby tytéž právní účinky, jako kdyby byla ve věci podána žaloba u soudu.⁶

Argumentaci, podle které dochází ke stavení promlčecí lhůty také v případě zahájení exekuce na podkladě neplatného rozhodčího nálezu, podpořil bez dalšího Nejvyšší soud,⁷ který optikou analogie práv, která zákon o rozhodčím řízení přiznává věřiteli v případě zrušení rozhodčího nálezu soudem, dospěl k závěru, že ke stavení běhu promlčecí lhůty v důsledku exekučního řízení musí docházet i v případě, že v rámci exekuce vyjde najevo, že rozhodčí nález nemá žádné právní účinky.

Na základě výše uvedeného by se tedy mohlo jevit, že pokud věřitel uplatnil svůj nárok u příslušného soudu bez zbytečného odkladu poté, co absolvoval rozhodčí a následně vedené exekuční řízení, může tak učinit bez obav ve vztahu k případnému promlčení svého nároku. To však podle názoru Ústavního soudu, vyjádřeného ve dvou nedávných nálezech,⁸ neplatí bez dalšího.

Vědomost, resp. presumpce vědomosti o neplatném sjednání rozhodčí doložky

Ústavní soud přdestřel,⁹ že obecný závěr Nejvyššího soudu, týkající se stavení promlčecí lhůty v případě vedení rozhodčího či exekučního řízení i tehdy, pokud je řízení zahájeno na základě neplatné rozhodčí doložky, nelze aplikovat v případě, že věřitel měl či v době podání rozhodčí žaloby musel mít vědomost o tom, že rozhodčí nález nemá právní účinky. Rozhodným okamžikem je přitom podle Ústavního soudu datum, kdy Nejvyšší soud vydal sjednocující usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 ze dne 11. 5. 2011, kdy po tomto datu lze jen stěží dovodit legitimní očekávání věřitele v platně sjednanou rozhodčí doložku.

Pokud tedy věřitel zahájil rozhodčí řízení vědomě, resp. kdy si musel být vědom toho, že jím sjednaná rozhodčí doložka je v kontextu judikatury Nejvyššího soudu netransparentní, když osoba rozhodce má být určena nikoli stálým rozhodčím soudem, ale právní osobou podle jí určených pravidel, měl postupovat cestou podání civilní žaloby. Pokud však přes výše uvedené skutečnosti věřitel zahájil rozhodčí řízení, lze podle názoru Ústavního soudu, vyjádřeného ve výše uvedených nálezech, předpokládat, že jeho jednání bylo motivováno snahou získat na úkor spotřebitele ještě výhodnější postavení, přičemž v takovémto jednání lze nepochybně spatřovat znaky zneužití práva, kterému nelze poskytnout právní ochranu.

Naopak v případě, že věřitel podal rozhodčí žalobu ještě před vydáním sjednocujícího usnesení Nejvyššího soudu, bylo by v rozporu s principy legitimního očekávání a právní jistoty, pokud by věřitel byl zbaven svého nároku jen na základě nevyjasněné koncepce promlčitelnosti jeho práva, například souvisela-li tato nevyjasněnost se změnou judikatury.¹⁰

Ve shora uvedených souvislostech se Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 996/18 vyjádřil také k námitce promlčení nároku poskytovatele úvěru ze strany spotřebitele. Vznesenou námitku promlčení nepovažoval bez dalšího za rozpornou s dobrými mravy při zohlednění jednání dlužníka, kterým není schopen splácet své dluhy. S tímto názorem lze nepochybně souhlasit obzvláště za situace, kdy dlužník promlčení nároku věřitele nezavinil. Nelze pominout ani to, že účelem dlužníkem vznesené námitky promlčení je bezpochyby vždy docílit toho, aby věřitel nebyl při

uplatňování svého nároku úspěšný. Pouze z toho důvodu jistě nelze uplatnění námitky promlčení považovat za rozporné s dobrými mravy a k námitce promlčení by tak nemělo být přihlíženo pouze v případě, že na straně dlužníka jsou shledány specifické okolnosti svědčící o jeho nepoctivosti.

Co z výše uvedeného plyne?

Aktuální nálezy Ústavního soudu¹¹ navazují na předchozí judikaturu Ústavního soudu, která je vystavena na principu ochrany dlužníka – spotřebitele, který se oproti podnikatelům poskytujícím nebankovní úvěry nachází ve slabším postavení, které je odvozováno nejenom od méně výhodné ekonomické pozice, ale rovněž slabší orientace v právu obecně. Ve vztazích se spotřebiteli proto pro podnikatele dvojnásobně platí zásada ignorancia legis non excusat a neplní-li podnikatel právní požadavky, které pro něj z této zásady plynou,

jde to k jeho tíži. V kontextu výše uvedeného bylo zřejmě bylo možné ve vztahu k podnikateli úspěšně argumentovat i presumpcí znalosti aktuální judikatury vyšších soudů, lze-li po podnikateli takovou znalost požadovat s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, tím spíše, jedná-li se o oblast, v rámci které podnikatel nabízí své služby veřejnosti. V případě, že podnikatel jedná v rozporu se závěry aktuální judikatury a takového jednání je vedeno na úkor spotřebitele jako slabší strany, je nutno počítat s negativními důsledky takového jednání, které v krajním případě mohou vést až k zamítnutí nároku soudem. ●

Mgr. Andrea Vrbková, advokátka
Vejmělka & Wünsch, s.r.o.

W VEJMELKA & WÜNSCH
ADVOKÁTI ATTORNEYS AT LAW RECHTSANWÄLTE

Poznámky:

- ¹ Velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu se tak odchýlil od právního názoru vyjádřeného v usnesení senátu Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2282/2008, podle kterého si strany smlouvy „mohou platně dohodnout, že spory vzniklé z jejich smlouvy, budou rozhodovány vybraným rozhodcem žalující stranou ze seznamu rozhodců vedeného soukromým subjektem, jenž není stálým rozhodčím soudem zřízeným ve smyslu § 13 zákona č. 216/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a že rozhodčí řízení bude probíhat podle pravidel vydaných takovým soukromým subjektem“.
- ² Jedná se o usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia, ve kterém se Nejvyšší soud přiklonil k závěru, že rozhodčí nález vydaný osobou, jejíž výběr se neuskutečnil podle transparentních pravidel, nemá v exekučním řízení žádné právní účinky, a to aniž by rozhodčí nález musel být formálně zrušen. Exekuční soud by proto měl zastavit exekuci i bez návrhu povinného, pouze na základě vlastního přezkumu o způsobilosti exekučního titulu.
- ³ Podle § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb., v platném znění) musí být výkon rozhodnutí zastaven, jestliže je výkon rozhodnutí nepřípustný, protože je tu jiný důvod, pro který rozhodnutí nelze vykonat.
- ⁴ K tomu srovnej např. nález Ústavního soudu

ze dne 16. 4. 2019, sp. zn. I ÚS 2117/18.

- ⁵ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2015, sp. zn. 23 Cdo 4460/2014.
- ⁶ K tomuto výkladu se přiklonil i Ústavní soud, který jej podpořil také z důvodu ochrany autonomie vůle stran, u kterých lze jen stěží předpokládat, že by si sjednaly rozhodčí doložku v případě rizika, že by v případě shledané neplatnosti rozhodčího nálezu mohlo dojít k promlčení jejich nároků (nález ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 996/18).
- ⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2016 sp. zn. 29 I Cdo 41/2014, ve kterém Nejvyšší soud uvedl, že pokud formálně nezrušený rozhodčí nález vydaný mimo rámec pravomoci rozhodce nemá v exekučním řízení žádné právní účinky, pak věřitel nemůže mít při takovém postupu – co do otázky promlčení nároku – méně práv, než kolik by se mu jich dostalo, kdyby byl rozhodčí nález odklizen pro nedostatek pravomoci rozhodce soudem v řízení vedeném podle zákona o rozhodčím řízení.
- ⁸ Nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. II ÚS 996/18 a ze dne 17. 7. 2019, sp. zn. I. ÚS 1091/19.
- ⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 7. 2019, sp. zn. I. ÚS 1091/19.
- ¹⁰ Ve smyslu nálezu Ústavního soudu ze dne 25. 5. 2011, sp. zn. IV. ÚS 2842/10.
- ¹¹ Nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 6. 2019, sp. zn. II ÚS 996/18 a ze dne 17. 7. 2019, sp. zn. I. ÚS 1091/19.